

1-kazus

1.2008 yil 17 fevralda Kosovo parlamenti bir tomonlama Kosovoning mustaqilligini e'lon qildi. Biroq Serbiya Konstitutsiyasiga binoan, Kosovo Serbiyaning avtonom viloyati sifatida e'tirof etilgan bo'lib, uning suvereniteti tan olinmaydi. Kosovoning suvereniteti 2008 yil 18 fevralda Afg'oniston, Tayvan va bir qator Yevropa mamlakatlari tomonidan tan olindi. Fransiya birinchi bo'lib bunday qarorni qabul qildi, keyin Buyuk Britaniya, AQSH va Italiya unga qo'shildi. Shu bilan birga, Ispaniya, Kipr, Gretsiya, Slovakiya, Bolgariya, Ruminiya, Xitoy va Rossiya mamlakatning mustaqilligini tan olishga qarshi bo'lib chiqdi. 2008 yil 19 fevralda Bolgariya o'z fikrini o'zgartirdi va kelajakda Kosovo suverenitetini tan olishini e'lon qildi. *Davlatning asosiy belgilaridan biri bo'lgan suverenitet tushunchasini tahlil eting. Davlatning boshqa davlatlar tomonidan tan olish yoki olinmasligini davlat belgilariga aloqadorligini tahlil eting. Sizningcha, vaziyatga qanday huquqiy yechim berish mumkin.*

Javob:

Yuqoridagi vaziyatga javob berishdan avval, ushbu vaziyatdagi muamoli vaziyatlarni aniqlab olishimiz kerak bo'ladi.

Birinchi muamoli vaziyat: Davlatning asosiy belgilaridan biri bo'lgan suverenitet tushunchasi nima ekanligini aniqlab olamiz?

Ikkinchi muamoli vaziyat: Davlatning boshqa davlatlar tomonidan tan olish yoki olinmasligini davlat belgilariga aloqadorlik nima ekanligini aniqlab olamiz?

Uchinchi muamoli vaziyat: Yuqoridagi vaziyatga qanday yechim bersak bo'ladi?

Bevosita muhokamali vaziyatlarga javoblarni boshlashdan oldin davlat nima degan tushunchaga javob berib o'tishimiz kerak, ya'ni Kosovada davlatga oid belgilar bormi yoki yo'qmi aniqlab olamiz **“Davlat** bu - muayyan hududda oliy hokimiyatni amalga oshiruvchi, maxsus boshqaruv apparatiga ega bo'lgan,

jamiyatdagi barcha ijtimoiy-siyosiy guruhlarining manfaatlarini ifoda etuvchi, ularni birlashtirib va muvofiqlashtirib turuvchi siyosiy tashkilotdir”¹, deb keltirib o’tilgan. Endi bevosita muamoli vaziyatlarga to’xtalib o’tadigan bo’lsak, **birinchi muamoli vaziyatda** davlat suverenitet tushunchasi nima ekanligini aniqlab olamiz: *Millat suvereniteti* — millatning to’la hokimiyatini, uning to’la siyosiy erkinligini, o’z milliy hayotini belgilash real imkoniyatiga egaligini, mustaqil davlatni tashkil qila olishgacha bo’lgan huquqqa egaligini bildiradi. Xalq suvereniteti — xalqning to’la hokimiyatini anglatadi, ya’ni xalq jamiyat va davlatni boshqarishda real ishtirok etish uchun ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy vositalarga ega bo’ladi. *Xalq suvereniteti* — barcha demokratik davlatlarda konstitutsiyaviy tuzum prinsiplaridan biri hisoblanadi. Bundan tashqari xalqaro shartnomalarda quydagicha qonun qoidalar belgilab o’tilgan, ya’ni,” Davlat xalqaro huquqning subyekti sifatida quyidagi malakalarga ega bo’lishi kerak: *a.doimiy aholi; b.belgilangan hudud; v.hukumat; va d.boshqa davlatlar bilan munosabatlarga kirishish qobiliyati*”² bo’lishi kerak deb aytib o’tilgan. Endi Kosovani holatiga qaraydigan bo’lsak Montivideodagi to’rtalla shartga ham javob bo’la oladi Kosovo aholisini etnik musulmon albanlar tashkil etadi. Bu hudud uzoq yillar Serbiya qo’l ostida bo’lgan va oxir-oqibat qurolli to’qnashuvlar ortidan o’z mustaqilligini e’lon qildi. Kosovo hozircha BMTga a’zo emas. Uning mustaqilligini dunyoning 120dan oshiq davlat tan olgan hozirgi kunda. Demak,kosovani suverenitet davlat deb atashamiz uchun barcha belgilar mavjud. **Ikkinchi muamoli vaziyat** ya’ni davlatning boshqa davlatlar tomonidan tan olish yoki olinmasligini davlat belgilariga aloqadorlik nima ekanligini aniqlab olamiz. Avvalo,tan olish nima ekanligiga to’xtalsak, tan olish bu - xalqaro huquqiy tan olish — yangi davlatlar yoki hukumatlar yoxud boshqa organlarni mavjud davlatlar tomonidan xalqaro huquqqa muvofiq tan olish; bu hol ana shu davlatlar yoki hukumatlar yoxud boshka organlar bilan rasmiy yoki norasmiy, to’la yoki qisman, doimiy yoki vaqtinchalik munosabatlar o’rnatish imkonini beradi.

¹ Sh.A.Saydullayev:. Toshkent Davlat va huquq nazaryasi 34-bet

² Montevideo konvensiyasi 1-modda

Endi davlat belgilariga to'xtalib o'tsak, Davlatning asosiy belgilari bular: Davlatning belgilari to'g'risidagi masalani huquqshunoslar turlicha talqin qilib kelganlar. Bunda aholining hududiy bo'linishi, odamlar ustidan rahbarlik qiluvchi hokimiyat, soliqlar ti-zimi alohida ajratib ko'rsatilgan. Hoz. vaqtda Davlatning umumiy e'tirof etilgan quyidagi asosiy belgilarini ko'rsatish mumkin: Davlat o'z chegaralari doirasida fuqarolik belgisi bo'yicha birlashgan butun jamiyat, aholining yagona vakili sifatida maydonga chiqadi; Davlat — suveren hokimiyatning yagona egasidir; Davlat — yuridik kuchga ega bo'lgan va huquq normalarini aks et-tirgan qonunlar va ularga asoslanib chiqarilgan hujjatlarni qabul kidali; Davlat — o'z funksiyalarini bajarish uchun zarur Davlat organlari hamda tegishli moddiy vositalar tizimidan iborat mexanizm (mahkama)ga, huquqni muhofaza qilish (jazolash) organlari — sud, prokuratura, militsiya, politsiya kabilarga, o'z mudofaasi, su-vereniteti, hududiy yaxlitligini va xavfsizligini ta'minlovchi qurolli kuchlar hamda xavfsizlik organlariga ega bo'ladi. Xalqaro huquqiy tan olishning turli ko'rinishlari bor: davlatni tan olish, hukumatni tan olish, qo'zg'olon ko'targan tomonni tan olish, milliy ozodlik organlarini tan olish, qarshilik ko'rsatish organlarini tan olish va boshqa Xoz. diplomatiya amaliyotida u yo bu mamlakat hukumatlari bilan mavjud davlatning yangi hukumati yoxud yangi paydo bo'lgan davlat hukumati bilan diplomatik munosabatlar o'rnatish yoki diplomatik munosabat o'rnatishga rozilik berish bunday tan olishning keng tarkalgan shakli hisoblanadi. Xalqaro huquqiy tan olishning asosiy shakllari deyure va defaktoinr. Bironbir shartlarsiz rasman tan olish to'g'risida, deyure va defakto tan olish to'g'risida, diplomatik munosabatlar o'rnatish yoki bunday munosabatlar o'rnatishga rozi bo'lish to'g'risida bayonot berish rasmiy tan olish hisoblanadi. Muayyan mamlakat hukumati boshqa mamlakatning rasmiy tan olinmagan qukumati bilan aloqa o'rnatishi, bir-birini tan olmaydigan davlatlarning xalqaro anjumanlar yoki xalqaro tashkilotlar doirasida hamkorlik qilishi norasmiy tan olishni bildiradi. Shuningdek, xalqaro hujjatlarda quydagicha deyiladi, ³“Davlatning siyosiy mavjudligi boshqa davlatlar

³ Montevideo konvensiyasi 3-modda

tomonidan tan olinishidan mustaqildir. Hatto tan olinishdan oldin ham davlat o'zining yaxlitligi va mustaqilligini himoya qilishga, uning saqlanib qolishi va gullab-yashnashini ta'minlashga, natijada o'zini o'zi xohlaganicha tashkil qilishga, uning manfaatlari ustidan qonun chiqarishga, xizmatlarini boshqarishga, vakolat va vakolatlarini belgilashga haqlidir. uning sudlari. Ushbu huquqlarni amalga oshirishda xalqaro huquqqa muvofiq boshqa davlatlarning huquqlarini amalga oshirishdan boshqa cheklov yo'q". Yuqoridagi vaziyatdan ham ma'lum bo'lyaptiki, Kosova davlati bir qancha buyuk va rivojlangan davlatlar tomonidan ham tan olingan, demak, Kosova o'zini suvernitet davlat sifatida Xalqaro normalardan kelib chiqqan holda sud, qonun chiqarish, xalqaro shartnomalar tuzish va bir qancha o'ziga xos *davlat belgilardan* foydalana olar ekan, *davlat belgisi* – uning qanday davlat bo'lishi qanday qonun qoidalar, yaxlitligini saqlab qolish uchun o'z vazifalarini bajaradi.

Uchinchi muamoli vaziyat: Yuqoridagi vaziyatga qanday yechim bersak bo'ladi deb so'ralyapti. Xalqaro Montivideo shartnomasiga to'xtaladigan bo'lsak, "Shtatlar yuridik jihatdan tengdir, bir xil huquqlardan foydalanadi va ularni amalga oshirishda teng imkoniyatlarga ega. Har birining huquqlari uning amalga oshirilishini ta'minlash uchun ega bo'lgan kuchga bog'liq emas, balki uning xalqaro huquq bo'yicha shaxs sifatida mavjud bo'lishining oddiy haqiqatiga bog'liqdir."⁴ligi aytib o'tilgan yuqoridagi moddadan kelib chiqqan holda shuni ayta olamizki, Kosova o'zini mustaqil davlat deb himoya qila oladi va o'zini mustaqil davlat sifatida o'z hududini nazorat amalga oshira oladi, hamda xalqaro shartnomalar va boshqa davlatlar bilan iqtisodiy aloqalar o'rnatadi. Yana shuni ham ta'kidlash kerakki, "Davlatni tan olish shunchaki uni tan olgan davlat boshqalarning shaxsini xalqaro huquq bilan belgilangan barcha huquq va burchlar bilan qabul qilishini anglatadi. E'tirof etish shartsiz va qaytarib bo'lmaydigan"⁵. Ushbu modda bilan shuni ko'rsata olamizki Kosova davlatining fuqarolari ham

⁴ Montevideo konvensiyasi 4-modda

⁵ Montevideo konvensiyasi 6-modda

ularning huquq erkinligi davlatning tan olinishi bilan mustamkalandi va uni hech kim rad eta olmasligi nazarda tutib aytib o'tilgan

Demak, xulosa qiladigan bo'lsak, Kosovada davlat uchun kerakli belgilar: hudud, fuqaro, hukumat va ko'plab davlatlar bilan aloqa borligini inobatga olgan holda Kosovani davlat sifatida ko'rsatishimiz mumkin. Yana shuni ta'kidlash kerakki, Bolgariya ham 2008-yilda Kosovani kelajakda mustaqil bo'lishini aytib uni davlat sifatida shaklanishini aytib o'tgan, hozirgi kunga kelib Kosovani suvernitet va dunyodagi yosh davlat sifatida ko'rsatishimiz mumkin ekan.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Montevideo konvensiyasi 1-6-moddalar
2. Sh.A.Saydullayev:. Toshkent Davlat va huquq nazaryasi 34-bet
3. Internet ma'lumotlari: Wikipedia; google.com